

ГТАХР 39.21.15, 06.51.25

БҮКІЛӘЛЕМДІК ЭКОНОМИКАЛЫҚ АЛҚАЛЫ ЖИЫНЫНЫҢ РЕЙТИНГІСІНДЕГІ ҚАЗАҚСТАННЫҢ ЭКОНОМИКАЛЫҚ-ГЕОГРАФИЯЛЫҚ ӘЛЕУЕТІ

А.А. Байтасов

География мамандығының PhD докторанты
Абай атындағы Қазақ ұлттық педагогикалық университеті,
Қазақстан, Алматы қ., email: azamat_baitas@mail.ru

Бәсекеге қабілеттілік – бұл халықтың өмір сүру сапасы мен әл-ауқаты деңгейінің бірден-бір объективті өлшемі болып табылады. Бәсекеге қабілеттілік рейтингінде белгілі бір дәрежені қағаз жүзінде иеленумен емес, қазақстандық қоғам өмірінің кең ауқымды бағыты бойынша әлемдік стандарттар деңгейіне қол жеткізу. Сондықтан да Қазақстанның алдына әлемнің бәсекеге қабілетті 30 елінің қатарына ену және орнығу өршіл міндеті қойылды. Осыны ескере отырып, халықаралық ұйымдар мен рейтингтік агенттіктердің мәліметтеріне негізделген елдің бәсекеге қабілеттілігін кешенді мониторингтеу мәселесі ерекше өзектілікке ие болды. Бәсекеге қабілеттіліктің жүргізілген мониторингінің нәтижелері, жаңа амал-тәсілдері ұсынылған, сондай-ақ бәсекеге қабілеттіліктің негізгі көрсеткіштерін шет елдермен салыстыру арқылы талдап шығуға әрекет жасалған.

Түйін сөздер: Бәсекеге қабілеттілік, Бүкіләлемдік экономикалық алқалы жиын, Халықаралық менеджментті дамыту институты, Дүниежүзілік банк.

Ұлттық экономикалардың бәсекеге қабілеттілігінің сыртқы бағалауы болып халықаралық ұйымдар және рейтингтік агенттіктер құрайтын әр түрлі елдік рейтингтер болып табылады. Әлемде бәсекеге қабілеттілік рейтингтері бар ең танымал және беделді жарияланымдар болып мыналар табылады:

1. Жаһандық бәсекеге қабілеттілік туралы жыл сайынғы есеп (Бүкіләлемдік экономикалық алқалы жиын);
2. Әлемдік бәсекеге қабілеттілік туралы жыл сайынғы баяндама (Халықаралық менеджментті дамыту институты);
3. Бизнесті жүргізудің құзырлығы туралы жыл сайынғы “Doing Business” баяндамасы (Дүниежүзілік банк).

Кесте 1. Бәсекеге қабілеттілікті бағалаушы халықаралық ұйымдар (кесте автормен жасалған)

Рейтинг	Ұйымдар	Қазақстанның 2018 жылғы рейтинг бойынша алатын орны
Жаһандық бәсекеге қабілеттілік туралы жыл сайынғы есеп	Бүкіләлемдік экономикалық алқалы жиыны WEF	137 мемлекеттің ішінде 57-орын
Әлемдік бәсекеге қабілеттілік туралы жыл сайынғы баяндама	Халықаралық менеджментті дамыту институты IMD	63 мемлекеттің ішінде 32-орын
«Бизнесті жүргізудің құзырлығы» туралы жыл сайынғы “Doing Business” баяндамасы	Дүниежүзілік Банк WB-DB	188 мемлекеттің ішінде 36-орын

Бүкіләлемдік экономикалық алқалы жиынның 2018 жылғы қыркүйекте шыққан Жаһандық бәсекеге қабілеттілік туралы есебінің нәтижелері бойынша Қазақстан 57-орын алды. Бұл ретте, дәрежеленетін елдердің саны 117-ден (2006-жылы) 137-дейін (2018-жылы) артты [1].

Кесте 2. WEF 2010-2018 рейтингісі бойынша Қазақстанның жаһандық бәсекеге қабілеттілігі (кесте автормен жасалған)

№	Жылдар	Рейтинг	Балл	Мемлекеттер саны
1.	2010	72	4,12	139
2.	2011	72	4,18	142
3.	2012	51	4,38	144
4.	2013	51	4,48	144
5.	2014	50	4,41	148
6.	2015	50	4,42	144
7.	2016	42	4,49	140
8.	2017	53	4,41	138
9.	2018	57	4,35	137

Сонымен бірге, Қазақстанның рейтингтегі орнында өзгерістің болмауына қарамастан, оның жалпы рейтингтегі орташа балансының 2017 жылғы 53-орыннан 2018 жылғы 57-орынға төмен түсуі байқалғандығын баса көрсетуіміз керек. Рейтингтің классификациясына сәйкес, Қазақстан шикізаттық экономикадан өндіргіш экономикаға өтпелі кезеңде қалды, дәл сол кезде елдің дамуының ең бәсекелі деңгейі болып инновациялық экономика танылады [2].

Бүкіләлемдік экономикалық алқалы жиынның рейтингі 114 көрсеткіштен тұрады, олар бәсекеге қабілеттіліктің 4 факторы және 12 субиндекстері бойынша классификацияланады. Биылғы жылдың нәтижесіне қарасақ, Қазақстан 114 көрсеткіштің 72 индикатыр бойынша төмен түсу, ал 26 индикатор бойынша жоғарылау байқалып жатса, 15 индикаторы өзгеріссіз қалған [3].

Қазақстанның бәсекелестік артықшылығы еңбек нарығының тиімділігі 18-орын, денсаулық сақтау және бастауыш-орта білім беру 94-орыннан 59-орынға көтерілді.

Қазақстанның ең осал позицияларына келесі факторлар жатады: қаржы нарығының дамуы 114-орын, бизнес жүргізу шеберлігі бойынша 79-орын және инновациялар 84-орын.

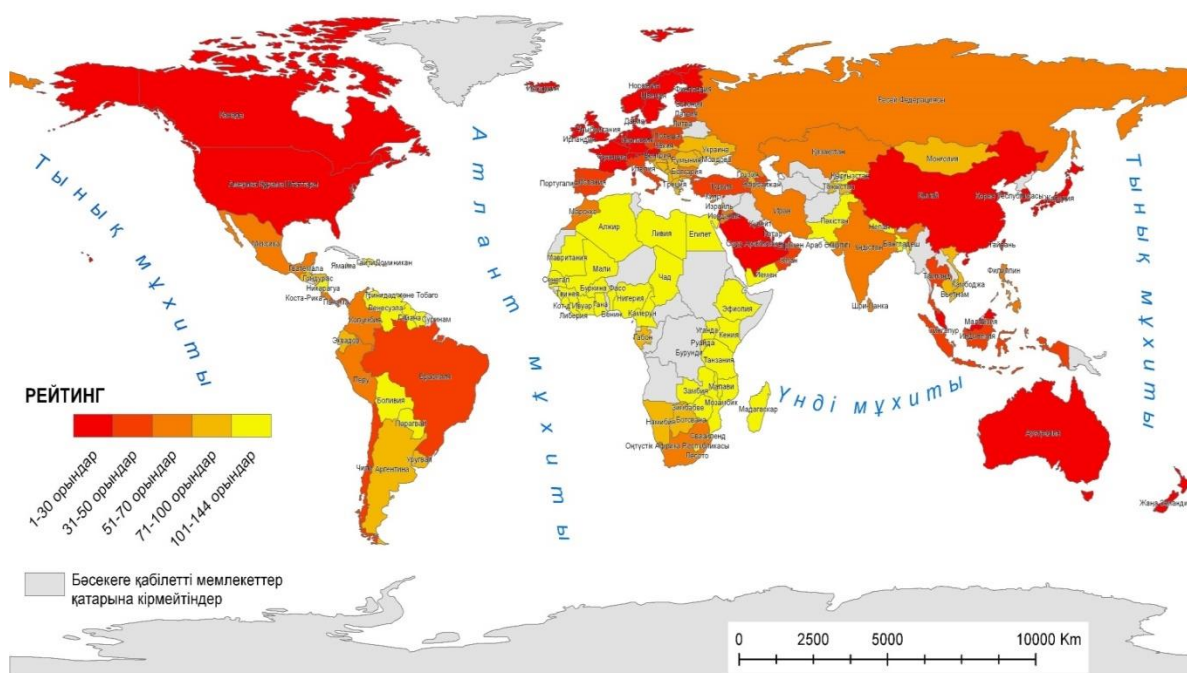
Қазақстанның орта деңгейдегі позицияларына мына факторлар жатады: институттар (68-орын, ал 2017- жылы 66- орын), нарық өлшемі (45-орын, 2017- жылы 55-орын), жоғарғы білім және кәсіптік дайындық деңгейі (57-орын, 2017- жылы 58- орын), инфрақұрылым (68-орын, 2017- жылы

67- орын), тауар нарығының тиімділігі (72-орын, 2017- жылы 71- орын), технологиялық даярлық (52- орын, 2017- жылы 55- орын) [4].

Кесте 3. 2017 жылдың қорытындысы бойынша 2018- жылы жарияланған «Бүкіләлемдік экономикалық алқалы жиынының» рейтингісіндегі Қазақстанның факторлар мен топтар қимасындағы позициялары (кесте автормен жасалған)

ИНДЕКСТЕРІ	РАНГ /137
БӘСЕКЕГЕ ҚАБІЛЕТТІЛІКТІҢ ЖАҒАНДЫҚ ИНДЕКСІ	57
СУБИНДЕКС А: Негізгі факторлар	46
1. Институттар	68
2. Инфрақұрылым	68
3. Макроэкономикалық орта	62
4. Денсаулық сақтау мен бастауыш/орта білім беру саласы	59
СУБИНДЕКС В: Тиімділікті арттыру факторлары	45
5. Жоғарғы білім және кәсіптік дайындық	57
6. Тауар нарығының тиімділігі	72
7. Еңбек нарығының тиімділігі	18
8. Қаржы нарығының дамуы	114
9. Технологиялық даярлық	52
10. Нарық өлшемі	45
СУБИНДЕКС С: Инновациялық факторлар	78
11. Бизнес жүргізу шеберлігі	79
12. Инновациялық әлеует	84

**Бүкіләлемдік экономикалық алқалы жиынының
«WEF» 2018 - жылғы рейтингісі бойынша:
Мемлекеттердің ЖАҢАҢДЫҚ БӘСЕКЕГЕ ҚАБІЛЕТТІЛІГІ**

Сурет 1 (карта «Map Maker 3» бағдарламасы бойынша автормен жасалған)

ТМД елдерінің позицияларын салыстырған кезде Қазақстан алдына тек Әзірбайжан мен Ресейді ғана өткізіп жіберіп, үшінші орынды иеленіп тұр. Дәл сол кезде Қазақстаннан төменірек: Грузия, Армения және Тәжікстан орналасқан. Посткеңестік елдердің ішінен рейтингте аутсайдерлер Украина, Молдова және Қырғызстан елдері болып табылады.

**Кесте 4. «Бүкіләлемдік экономикалық алқалы жиынның» рейтингісіндегі
Қазақстанның посткеңестік елдермен салыстырғандағы позициялары (кесте автормен
жасалған)**

Мемлекеттер	2018 жылдың қорытындысы бойынша ЖБҚИ
Әзірбайжан	35
Ресей	38
Қазақстан	57
Грузия	67
Армения	73
Тәжікстан	79
Украина	81
Молдова	89
Қырғызстан	102

Сондай-ақ, рейтингте салыстырмалы бәсекелі болып Балтық жағалауы елдері көрсетілген: Эстония (29-орын), Литва (41- орын) және Латвия (54- орын) дәл сол кезде Түрікменстан, Өзбекстан және Беларусь рейтингке қатыспаған. Мұнай экспорттаушы елдер тобының контекстінде Қазақстанның бәсекеге қабілеттілік бағасы азырақ тиімді болып табылады. Соңғы жылдары бұл елдердің көпшілігі бәсекеге қабілеттілікті арттыру саласында орасан зор серпіліс жасады, бұл Бүкіләлемдік экономикалық алқалы жиынның рейтингісімен де расталып отыр [5].

Кесте 5. «Бүкіләлемдік экономикалық алқалы жиынның» рейтингісіндегі Қазақстанның мұнай экспорттаушы елдермен салыстырғандағы позициялары (кесте автормен жасалған)

Мемлекеттер	2018- жылдың қорытындысы бойынша ЖБҚИ
Катар	25
Сауд Арабиясы	30
Бахрейн	44
Кувейт	52
Қазақстан	57
Оман	62
Иран	69
Алжир	86
Нигерия	125
Венесуэла	127

Қазіргі таңда Қазақстанның ондаған жылдардан кейінгі негізін құрайтын іргетас қаланып отыр. Ағымдағы институционалдық реформалар, адами және технологиялық дамуға инвестициялар еліміздің болашағының бейнесін жасауда. Көптеген болжамдарға сәйкес, жуырдағы жиырма жылда дамыған елдер дамуларындағы жаңа кезеңге жаңа экономикалық және әлеуметтік құрылыстарды қалыптастыруға көшеді. Жаһандану және әлемдік экономикадағы жан алысып, жан беріскен бәсекелестік елдің бәсекеге қабілеттілігіне үнемі «жоғарыдан» қысым жасап, оның дамуын тежеп отыратын болады. Бұл дамудың ұзақ мерзімді жоспарларын тиімсіз іске асыру қатерлерін арттыра түседі. Барлық нәрседегі инновациялық және өзгерістерге жылдам бейімделу [6]. Қазақстанның нарықтар, инвестициялар, білімдер, адами капитал жаһандық бәсекеге қабілеттілігін анықтайтын болады. Сондықтан мықты жақтарымызды және әлсіз тұстарымызды, қатерлер мен мүмкіндіктерімізді айқындауға, сондай-ақ жауап берудің тиісті шараларын қолдануға мүмкіндік беретін, әлемдегі және еліміздегі тенденцияларды бәсекеге қабілеттілік тұрғысынан үнемі мониторингтеп, бақылап отырған маңызды болып отыр. Бұл ретте осындай міндетті шешу Қазақстанның бәсекеге қабілеттіліктің рейтингінде белгілі бір дәрежені ресми алуынан емес, қазақстандық қоғамның өмір-тіршілігінің бағыттарының кең спектрі бойынша әлемдік стандарттардың деңгейіне жетуден тұрады [7].

Түйіндемe. Дүниежүзілік экономикалық алқалы жиын - Давосағы жыл сайынғы кездесулерді ұйымдастыруға арналған ең танымал швейцариялық үкіметтік емес ұйым. Кездесулерге жетекші бизнес көшбасшылары, саяси көшбасшылар, көрнекті ойшылдар мен журналистер шақырылады. Талқылаудың тақырыбы ретінде денсаулық пен қоршаған ортаны қорғауды қамтитын ең өткір ғаламдық мәселелер болып табылады. Дүниежүзілік экономикалық алқалы жиын тек қана талқылау алаңы ғана емес, сондай-ақ, экономикалық және саяси зерттеулердің бастаушысы. Мәселен, 1979 жылдан бастап ДЭАЖ сарапшылары әлемнің 100-ден астам елін бағалайтын «Жаһандық бәсекеге қабілеттілік» туралы жылдық есепті екі негізгі көрсеткіш - әлеуетті өсу индексі және бәсекеге қабілеттілік индексі бойынша құрастырады.

Резюме. Всемирный Экономический Форум - швейцарская неправительственная организация, наиболее известная организацией ежегодных встреч в Давосе. На встречи приглашаются ведущие руководители бизнеса, политические лидеры, видные мыслители и журналисты. Предметом обсуждения являются наиболее острые мировые проблемы, включая здравоохранение и охрану окружающей среды. Всемирный экономический форум - это не только трибуна для дискуссий, он инициирует экономические и политические исследования. Так, с 1979 года специалисты ВЭФ составляют ежегодный доклад «Глобальная конкурентоспособность», в котором оценивают более чем 100 стран мира по двум главным показателям - индексу потенциального роста и индексу конкурентоспособности.

Summary. The World Economic Forum is a Swiss non-governmental organization best known for organizing annual meetings in Davos. Leading business leaders, political leaders, prominent thinkers and journalists are invited to meetings. The subject of discussion is the most acute global problems, including health and environmental protection. The World Economic Forum is not only a forum for discussion, it initiates economic and political research. Thus, since 1979, WEF experts have been compiling the Global Competitiveness annual report, which evaluates more than 100 countries of the world according to two main indicators - the potential growth index and the competitiveness index.

Пайдаланылған әдебиеттер

1. The Global Competitiveness Report 2017–2018. World Economic Forum. <https://www.weforum.org/reports/the-global-competitiveness-report-2017-2018>
2. Competing Through Innovation and Learning: Industrial Development Report 2017// 2018 // UNIDO. Vienna, 2018.
3. Всемирный Экономический Форум опубликовал результаты глобального индекса конкурентоспособности 2017-2018. 27.09.2018. <http://iac.kz/ru/vsemirnyy-ekonomicheskii-forum-opublikoval-rezultaty-globalnogo-indekса-konkurentosposobnosti-2017>
4. Информация о результатах рейтинга ГИК ВЭФ за 2017-2018 гг. и предлагаемых мерах по его улучшению. МИД РК. 09.11.2017. <http://mid.gov.kz/ru/pages/informaciya-o-rezultatah-reytinga-gik-vef-za-2017-2018-gg-i-predlagaemyh-merah-po-ego>
5. Азербайджанской экономике удалось опередить экономики таких стран, как Польша, Португалия, Италия, Литва, Венгрия, Турция и Бразилия. Sputnik. 28.09.2017. <https://az.sputniknews.ru/economy/20170928/412048769/rejting-konkurentosposobnosti-vjef-azerbajdzhan-lidiruet.html>
6. Назарбаев Н. Стратегия вхождения Казахстана в число пятидесяти наиболее конкурентоспособных стран мира. «Казахстанская правда». 1 марта 2006 г.
7. Сэбден О. Бәсекелестік экономика. Алматы, «Экономика институты». 2007.

ЭКОНОМИКО-ГЕОГРАФИЧЕСКИЙ ПОТЕНЦИАЛ КАЗАХСТАНА В РЕЙТИНГЕ ВСЕМИРНОГО ЭКОНОМИЧЕСКОГО ФОРУМА

А.А. Байтасов

PhD докторант специальности «География»
Казахский национальный педагогический университет им. Абая
г.Алматы, Казахстан, email: azamat_baitas@mail.ru

Конкурентоспособность - единственный объективный критерий качества и благосостояния населения. Конкурентоспособность определяется не достижением степени в рейтинге, а достижением стандартов мирового уровня в широком спектре жизни казахстанского общества. Именно поэтому Казахстан поставил перед собой амбициозную цель - присоединиться к 30 наиболее конкурентоспособным странам мира. Учитывая это, актуальным стал вопрос комплексного мониторинга конкурентоспособности страны, основанный на данных международных организаций и рейтинговых агентств. Представлены результаты мониторинга конкурентоспособности, предложены новые подходы, а также попытка проанализировать основные показатели конкурентоспособности с зарубежными странами.

Ключевые слова: конкурентоспособность, Всемирный экономический форум, Международный институт развития менеджмента, Всемирный банк

ECONOMIC AND GEOGRAPHICAL POTENTIAL OF KAZAKHSTAN IN THE RANKING OF THE WORLD ECONOMIC FORUM

A.A. Baitasov

PhD student of the «Geography» specialty
Kazakh National Pedagogical University named after Abai
Almaty, Kazakhstan, email: azamat_baitas@mail.ru

Competitiveness is the only objective criterion of the quality and well-being of the population. Competitiveness is not determined by the achievement of a degree in the ranking, but by the achievement of world-class standards in a wide spectrum of life in Kazakhstan's society. That is why Kazakhstan has set an ambitious goal - to join the 30 most competitive countries in the world. Considering this, the issue of comprehensive monitoring of the country's competitiveness, based on data from international organizations and rating agencies, has become topical. The results of competitiveness monitoring were presented, new approaches were proposed, as well as an attempt to analyze the main indicators of competitiveness with foreign countries.

Keywords: competitiveness, World Economic Forum, International Institute for Management Development, World Bank

**ФИЗИКА
МАТЕМАТИКА
ИНФОРМАТИКА**

**PHYSICS
MATHEMATICS
COMPUTER SCIENCE**